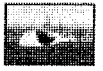

Gjest hos døden
- i diktatorenes dødsleire

Hvor er sannheten?
- propaganda og psykologisk krigføring

Flukten fra Norge
- til Sverige og England

1940 -45: De fem mest dramatiske årene i nyere norsk historie! Flere tusen bøker er skrevet og hundrevis av TV-program laget om disse årene, som aldri slutter å fascinere gamle og unge. Nå nærmer vi oss imidlertid et tidspunkt hvor øyenvitnene blir borte for godt, de som selv opplevde krig og okkupasjon på kroppen. Det gjelder å ta vare på deres autentiske og dramatiske beretninger om det som hendte den gang.

Dette er et av formålene med webstedet Digital Okkupasjon, hvor man samler stoff fra okkupasjonen i digital form. Det er ulike bidragsytere; forskere, studenter, forfattere og andre interesserte. Stoffet blir tilrettelagt for ulik bruk, knyttet opp mot pekere til relevante steder på verdensveven.

Send gjerne inn kommentarer og materiale til oss!

Jostein Saakvitne
Høgskolen i Bergen

Ni år i Stalins leire

Wolfgang meldte seg frivillig til tysk tjeneste på Østfronten. Han gikk inn som en av seks tusen norske soldater i Waffen SS og ville til Finland for å kjempe mot russerne. Ungguttene kom til skiløperkompaniet og ble satt til å forsvare noen høyder dypt inne i de finsk-russiske skogene. Her ved Kaprolat opplevde han at flere hundre nordmenn ble drept under forferdelige kamper, og at han som en av få overlevde og ble tatt til fange av russerne.

Han hadde opplevd grusomheter under krigen, men det verste stod igjen... Dette er hans egen beretning, fortalt over 50 år etter. Han fortelle selv, slik han husker det. Fremdeles står detaljene klart for ham, etset inn i bevisstheten for alltid.

Forhistorien

Krigen kommer til Norge

Trefningene gjorde sterkt inntrykk på meg, jeg så lastebiler komme med blodige soldater. Dette var noe nytt for oss.

Ellers gikk livet sin vante gang. Tyskerne smeltet inn i miljøet. Folk begynte å arbeide igjen, norske krigsfanger kom tilbake i full uniform.

De gikk i gatene og hilste på de tyske soldatene. Så ble de dimittert og sendt hjem. For oss var krigen slutt, det var opplagt.

Så begynte utover høsten dette med nazisme. Hadde aldri sett noen hirdmann. Det ble snakket om nazisme.

Jeg var halvt tysk, het til og med Wolfgang, et forferdelig navn å slite med. De begynte å mobbe meg på skolen. Alltid slengbemerkinger, skulle gi meg juling. Jeg syntes tyskerne var greie, skaffet arbeidsplasser ol. Min far skulle nå formidle mellom tyskere og nordmenn å få jobb, men skulle ikke se ut som nordmenn ønsket det!

De eldre guttene fikk tilbud om jobb på Rygge flylass, fortalte hvor flott det var å jobbe for tyskeren, de tjente godt og overanstrengte seg ikke. Jeg var for ung til å få jobb.

Hvordan jeg kom med i NS

Det begynte på skolen, ble mobbet. Husker særlig vinteren 40-41. Da skulle de ta meg. Det sto utenfor en gjeng, ti-tyve stykker med harde sneballer. Jeg torde ikke gå ut. Læreren kom og jaget meg ut. Jeg måtte ut og fikk den julinga. Plutselig forsvant alle. To gutter som gikk på gymnaset, var i Rikshirden, kom og jagde bort de andre. Sa at nå blir du med oss, for dette kan vi ikke se på.

Så ble jeg med på møtene deres, min bror på gymnaset ble også med, og så meldte vi oss inn i NS ungdomsfylking.

Jeg fullførte middelskoleeksamen, meldte meg til Førerskolen på Jessheim, der skulle vi

oppdras til gode ledere for ungdomsfylkingen. Traff enda flere gode kamerater, snakket lite politikk.

Vi tenkte ikke at noen skulle melde seg til krigstjeneste. Så mye film, ukerevy, Wochenschau, jeg var veldig interessert i fly. Beundret tyske fly og flygere, kjøpte bladet Der Adler. Alt om flytyper osv. Syntes det var interessant.

(Wolfgang melder seg til slutt som frivillig, men ønsker å bli flyger. Han blir sendt til Tyskland, men etter mange eventyr havner han til slutt i Waffen SS)

Ved fronten

Til Finland

Ble sendt til Kistiki, der var nettopp den norske Skibataljonen Norge satt opp. Kom dit om vinteren, tredivetretti kuldegrader. Bodde i nedgravde tømmerbunkere. Måtte hogge ved om kvelden, som skulle vare hele natten, det var beinkaldt. Fløy ute på ski og skulle observere som det het. Vi lå litt bak fronten, hørte bulderet fra kanonilden lenger fremme, hvor det tyske regimentet Reinhardt Heydrich lå og demmet opp for russerne.

Permisjon

Kom hjem i april 44. Var uvirkelig å komme hjem den gang. Her levde folk som om ikke det var krig i det hele tatt. Satt og pratet om at der og der gikk det an å kjøpe fiskefarse. Alt dette hadde så liten betydning når jeg tenkte på hvordan vi hadde det ved fronten, de døde og sårede. Var så fredelig her.

Traff mattelæreren på gata, han var superjøsning. Han tok meg med hjem, viste meg et kart på veggen og fortalte hvordan russerne gikk frem på alle fronter. Det var litt nytt for meg, for det fikk vi ikke vite så mye av der ute. Fikk bare høre om taktisk tilbaketrekning eller retting av fronten. At det gikk så hardt til på Østfronten, fikk jeg først vite da da jeg var hjemme på permisjon i 44.

Måtte komme tilbake til fronten. Da hadde kompaniet forflyttet seg helt frem, lå på et støttepunkt som het Kaprolat, en liten høyde hvor vi lå med kompaniet vårt. Hørte togene og så røyken fra tog på Murmanskbanen, som kom med forsyninger. Vi skulle egentlig odelegge denne banen.

Oppladning

Vi merket at russerne kom nærmere og nærmere, de bygget kavleveier av tømmerstokker på tvers. Til slutt var de rett ved skogkanten, da skjønnte vi at det var rett før de kom. Vi utbedret våre stillinger så godt vi kunne med jordvoller og tømmerstokker osv. Plutselig var det St Hansaften, vi skulle feire, da lå de rett borti skauen, russerne. Vi skjønnte at de hadde ikke fått kjørt fram nok materiell, så vi festa som ingen ting skulle hendt.

Siden jeg var med på alle støttroppene, var jeg trøtt, la meg til å sove inni bunkersen. Ble vekket midt på natta av kommanderende vaksjef. Ha deg ut, for du er den eneste som er edru, sa han. Ble sendt på fremste posten. Hørte hvordan russerne for og herjet, hogg og kjørte med maskiner.

Tidlig neste morgen, lå nedi jordhullet, det var kaldt og jeg frøys, vakthavende kom og sa at

det er full fart på andre siden. Jeg kravla opp på bunkeren. Strakk meg og satte kikkerten for øynene. Der så jeg en russer sitte og se på meg. Melder at det er russisk observasjonspost som ser på meg i kikkert. Han må vekk, sa vakthavende til meg.

Jeg var utnevnt til skarpskytter i kompaniet, hadde eget gevær med kikkertsikte. Langsamt tok jeg opp geværet, ser russeren snur seg og snakker, ser på meg. Var ikke annet å gjøre enn å få ham vekk. Skuddet smeller, det blir alarm så alle kommer ut, skjønner at nå er det noe på gang. Måtte tilbake og melde fra at russisk observasjonspost så på oss. Fikk klapp på skulderen, gå inni bunker og sov ut.

Midt på dagen ble jeg vekket igjen, de trengte folk, skulle borti bunkeren og få mat. Kokken stod og rørte i deilig ertesuppe. Fikk vite nøyaktig hvor mange mann det var, er bare 56 mann igjen. Bare 56 igjen som skulle forsvare høyden!

Tatt til fange

Russerne stormer!

Det smeller, russerne med maskingevær, melder meg foran. Jeg er skarpskytterassistent med MG, ligger og venter på at russerne skal komme igjen. Ser flere falne russere i ingenmannsland. Så begynner russerne å skyte. Nifst å høre hvinelyden over oss av granatene, de forsøkte å ødelegge bak oss først. Holder på ganske lenge, jeg er ikke redd, for dette går fint tenker vi. Den ene kameraten er like gammel som meg, den andre litt eldre. Plutselig bli skogkanten levende, så kommer russerne feiende. Da er det bare å pose på. De skriker og brøler, og de nærmeste er bare femten-tyve meter fra. Faller overende. Sånn som de skriker, glemmer det aldri.

Alt dette går automatisk, løpet går varmt, skifter, smeller på nytt, alt går perfekt mekanisk. Russerne begynner å finne ut hvor vi ligger, oppdaget oss for seint, begynte å konsentrere ilden om vårt MG. Sprutet ganske godt rundt. Russerne hadde da så mange falne at de måtte trekke seg tilbake. Hørte traktorer på andre siden kjøre fram artilleri.

Tilbaketrekning

Ble beordret tilbake, opp på høyden. Nå trenger jeg en skarpskytter, sa offiseren. Russerne sitter og piller ned folk hos oss. Jobben min var å forsøke å lokalisere disse skarpskytterne og få dem. Jeg klarte bare å eliminere en. Plutselig setter russerne i gang igjen med artilleri. Da var det noe helt annet. Granatene eksploderte rundt omkring. Det forbauset meg at jeg var aldri redd, var noe som måtte til. Skjønte at her kunne vi ikke bli lenger. Først ble den ene stillingen ødelagt, så den andre. Troppsføreren sa at her må vi trekke oss tilbake til hovedstedet hvor de virkelige bunkerne lå. Vi trakk oss tilbake.

Da kom russerne over oss som en sverm. Senere hørte jeg at de tapte 400 mann hos oss. Men det var umulig å holde stillingen lenger, vi hadde en MG igjen som fikk granater foran seg, så sand kom inn i sluttstykket, og det låste seg fast. Noen kom løpende og sa at kompanisjefen var falt, vi skulle slå oss over til neste kompani.

Da ble det nærmest litt panikk. Vi løp nedover høyden og ned på andre siden, hvor de andre lå. Vi var jo omringet.

Der fikk vi samlet oss litt. Så nok da at det var litt engstelse blant de fleste. Jeg begynte å lure på åssen det gikk. Var litt stille, for russerne skjønnte ikke at vi hadde forlatt stillingene så fort. Men så satte de i gang med artilleriet igjen og forfulgte oss, og da var det bare å forsøke å slå seg gjennom den ringen som russerne hadde lagt rundt oss. Da banket hjertet ganske hardt.

Skutt

Visste at russerne lå i skogkanten. Vi så dem ikke, hadde et par gode venner foran meg. Den ene snur seg mot meg, en god venn fra ungdomsfylkingen, han blir da akkurat truffet av et skudd. Vi andre kaster oss ned. Ikke annet å gjøre enn skyte inn i tykningen og håpe vi traff noen. Akkurat da jeg reiser meg, får jeg plutselig et kraftig slag i armen, trodde det var en granat som hadde truffet meg, ble litt tommelomsk, ble borte et øyeblikk, kikket ned på armen. Den er borte... Var truffet i overarmen av en kule og armen hadde vridd seg rundt, så bare en beinsplint stakk fram av uniformsjakken.

Jeg tenkte i all verden har de skutt vekk armen? Vrir meg rundt, ser klokka lå under meg. Tenkte skal jeg la armen ligge igjen, og putter klokka i lomma. Skal løpe videre, ser at armen henger fast ennå. De skyter ganske vilt med maskingevær rundt meg, barken flyr av trærne, jeg dukker ned, tenker å få bandasjert armen. Drar tak i den, drar den nedover, beinsplinten går inn i såret, flupp sier det bare, og blodet fosses fram. Merket først da smerten. Men fikk bandasjert så godt jeg kunne, skjønte at det ikke nyttet. Forsøkte å krabbe nedover mot et vann, kunne kanskje gjemme meg. Skjøt rundt meg, disse russerne, massevis av dem. Ropte urræ, urræ. Skjønte at her er det bare å gi seg. Men fangenskap? Ikke tale om!

Aldri fangenskap!

Tok geværet mitt, hadde ett skudd igjen. Dette var et skarpskyttergevær med kikkertsikte, der jeg ikke kunne lade som vanlig. Måtte lade ett og ett skudd, mens en ellers kunne alle fem på en gang. Visste nøyaktig at jeg hadde ett skudd igjen. Sa nei, jeg får skyte meg selv. Satte geværet for brystet og trykket av. Men sluttstykket hadde gått opp, så det smalt ikke. Måtte bøye meg og sette det på plass. Pipen har vel forskyvd seg litt, så kulen gikk ikke i hjertet, men ved siden av brystvorten og ut ved skulderbladet. Jeg ble lett og vekk.

Våknet igjen og hører skyting. Har inntrykk av at jeg drukner, får ikke puste. Lungen full av blod. Tenker søren hva har jeg gjort noe gærnt, ikke truffet godt nok. Blir døsig, hører tunge skritt kommer. Hører små skuddsalver. En maskinpistol smatrer ved siden av, kulene fyker forbi hodet mott og roter til den blodige bakken. Viser seg at det er russere som går og skyter sårede og de som ikke er døde. Da tenkte jeg at det er best å late som jeg er død. Blir liggende, han tror han har skutt meg. Han går bort til meg og plukker opp geværet og går videre. Besvimer. Husker jeg ligger lenge der, våkner ved at noen tar tak i armen min. Det står fire russere over meg, griper tak i klokkearmen mi., spør ur jest, ur jest, har du klokke?

Plyndring og henrettelse

Jeg drar fram klokka, da er det fire mann som slåss om denne klokka. To blir stående igjen, mens de to andre løper bort til neste lik for å plyndre det. Tar alt jeg har i lommene mine, av penger og sånt. Den ene ser fælt på meg, - skolka lett, sa han. Visste at det betydde - hvor mange år. Rakk 18 finger i værer. Han satte ned geværet og rista på hodet. Davaj, sier han bare og stabler meg opp på beina. Roper kapitan, kapitan. Det kommer en liten tass løpende. Han ser på håret mitt, jeg hadde mistet hjelmen. Han spør -offisier, offiser? Jeg rister på hodet. Alle russerne er snauklipte, bare offiserene har hår.

Roper sanitar, sanitar. Det kommer en kar med sanitetsveske, og drar meg inn i en bunker, hvor det ligger andre døde som var plyndra av russerne. Er en tolk der som skjeller meg ut, - du tyske svin, du svin. Ble litt ergerlig, jeg hadde hørt at en skal ta igjen med disse russerne, Nix schwein sa jeg, -soldat. Han stusset litt, ble vennligsinnet og hyggelig. Snakket til meg på tysk, -kom her, sa han, skal vi forbinde deg så du blir frisk. Men det første han spør etter er -u jest selvfølgelig Skal ha klokke han og. Men den klokka er jo allerede borte.

Jeg blir forbundet, og de setter meg ned på en stubbe. Ser fæl ut, har kruttsslamm over hele brystet. De kommer med en til av våre, en stavangergutt. Han hadde fått skutt av seg kneet og øyet var borte. Han setter seg ved siden av meg. Nå er vi ferdig, sa han. Nei, jeg vet ikke, de har forbundet meg, sa jeg. Det kommer en russisk offiser. Ser på oss, trekker opp en Nagantrevolver, en tønnerrevolver. Peker på meg -kan du gå? Jeg tenker at nå skal du skytes.

Kan du gå? oversetter tolken. Da nikker jeg på hodet. Kavaj! Gå! Nå skal jeg bort og bli skutt...

Så spør han den andre kameraten min, han stavangergutten, - kan du gå? Han rister på hodet og peker på kneet sitt. Jeg går bortover, plutselig smeller det. Hva er det, tenker jeg og snur på hodet. Ser offiseren putter revolveren tilbake og kameraten min ligge på bakken. Det er han som blir skutt.

De første timene

Stilt mot stolpen

Så ble jo han skutt der da, det var tre mann bak meg, tre russiske soldater, i ryggen. - Ide, ide...gå,gå.

Så måtte jeg gå bortover. De pekte på en ledning, den skulle jeg følge. Vi kom inn i skogen, og plutselig ble de mye snillere disse tre, for det var ingen offiserer der. De var greie og skravlet seg imellom.

Jeg var fryktelig tørst, og sa det på tysk. Da sa de, sett deg ned. Han ene gikk ut i skauen og plukka bær til meg, tyttebær. Det er overvintrede tyttebær oppi Karelien, søte og deilige. Så kom han med neven full av dem til meg, så jeg fikk lesket strupen.

Vi kommer gjennom skogen der, og jeg får stadig noe tyttebær så jeg kan greie meg. Så støter vi på en patrulje med en offiser. Da blir de helt annerledes, de tre kara der. Da skjeller de og smeller de, og dunker meg i ryggen med kolbene. Det var spillfekteri overfor offiserene, så de ikke skulle virke altfor snille. Da kommer det en russisk løytnant, og det første han leter etter er klokke selvfølgelig. Ur jest, ur jest.

Utpå morgenkvisten, da vi hadde gått hele natten, kom vi til et Røde Kors telt. Men nei, nå dyttet de meg ned en skråning, husker jeg, og så kom jeg ned til en granhekk. Der står et telt, og der står en russisk offiser. Han smiler og klapper seg på våpenet sitt. Det er en tysk luger han har tatt fra en tysker. Drar opp og sier karosj, karosj, veldig fin. Så sier han på gebrokkent tysk at jeg skal ikke skyte deg med den, men det skal disse tre her det! Du får en her, og en her, og en her, og det går så fort så...

Da tenkte jeg at, jaha, den lange veien bare for å skyte meg, så tar de meg bort til et svært eiketre, helt oppsplittet av kuler. Her skal henrettelsen foregå da. Alle de grusomhetene jeg har hørt, disse russerne er ikke nådige de heller. Så stiller disse tre som har fulgt meg hele tiden seg opp med maskinpistolene, ser morske ut. Han offiseren står der og skal gi tegn til skyting. Jeg river og sliter i armen min, slik at jeg skal få det riktig vondt og kanskje besvime.

Forhør

Plutselig kommer det en type inn fra siden, snakker til meg på flytende tysk, nei vi skal ikke skyte deg, sier han, vi skal snakke med deg. Det er først etterpå jeg skjønner at det hele bare er teater. Det hadde ikke stått noen bak meg, hvis de skulle skyte meg. Det var bare for å skremme, selv om det var alvorlig nok.

De tar meg bort, og der får jeg et skjema trykt i håndender stod det hva jeg heter, hvilken enhet jeg var i, hva far og mor var, hva de jobbet med. Så spurte han hva far var, Jeg tenkte at jeg fikk finne på noe proletarisk til ham, så jeg sa lagerarbeider. Hva er du da, spurte han. Jeg kunne ikke akkurat som student eller skoleelev. -Lagerarbeider sa jeg. Så sier han russeren; - mora di er vel også lagerarbeider!

Så ble jeg ført bortover til en Røde Kors oppsamlingsplass. Jeg ble putta inn i en barhytte, det stod en vaktpost utafor. Der ligger det flere av våre. Jeg kjenner igjen to stykker fra

3.kompani, resten fra de andre kompaniene. Jeg får vekslet noen ord med dem. Hvor er dere kommet fra, spør jeg, er ikke dere forbundet ennå. De hadde gått en raskere vei, fra Kaprolat, de hadde gått over der hvor vi hadde skutt alle russera. Han sa at det hadde vært en forferdelig masse døde russerer som lå der. De var jo såret alle sammen, en hadde mageskudd. Han var det ille med, ynket seg fælt husker jeg.

Blir vi ikke forbundet snart, var det de snakket om, for de blødde jo fælt. Han vaktposten drar meg ut først, og der kommer jeg inn på et lasarett. Der ligger det massevis av sårede russerer. Jeg har aldri sett så mye blod og bandasjer i hele mitt liv. Der var det bein borte, og armer borte, en russer hadde fått kløyvd haken, husker jeg, tunga den hang nedpå brystkassa, gjennom den sprekken. Han bare gurglet nærmest.

Sendt videre

Der kommer det to gutter fra 2.kompani med en tredjemann mellom seg, som ikke hadde noe ansikt! Det var borte. Så bare noen tenner som satt langt inni. Ansiktet var helt skutt bort. De dro ham med seg inn.

Så ble vi samlet i en ny barhytte, etter som vi ble forbundet. Så kom en russer, en godslig kar, med noen bøtter med grøt oppi. Blikkrus. Da ser jeg at disse blikkrusene er laget av amerikanske hermetikkbokser. De har laget boller og krus som vi fikk grøt oppi, jeg ser det står chopped ham og pork and beans, made in Chicago osv. Da skjønnte jeg først hvilke mengder amerikansk mat og utstyr russerne fikk. Av disse tomme hermetikkboksene hadde da russerne laget flotte krus.

De andre var nokså ferdige, de sårede. Jeg var nokså våken, ble sittende og prate med han russeren. Var bonde fra Ukraina, og vi prata sånn pidgin språk. Meg gjøre det. Forsto hverandre godt, hadde kone og barn hjemme, hadde ikke vært hjemme på fire år, håpet at krigen snart var slutt. Koselig gubbe. Jeg fikk grøt og te. Spurte om jeg var offiser, var interessert i det der. Lærte meg noen uttrykk, røyke, mat og sånn, den halvtimen jeg var der. Så la meg til å sove.

Neste morgen ble vi vekket. Kom en hestevogn, de som var ødelagt i beina fikk lov å sette seg oppi der. Vi andre som hadde bein, måtte gå. Var en gutt fra Mo i Rana, som hadde fått skudd i blæra, den kula var ikke gått gjennom, lå inni blæra, romla rundt da han gikk, og det var smertefullt. Ble hengende etter. Vaktposten var så forbanna, stakk bajonetten i rumpa så han blødde, masa på han så han skulle gå. Hadde vondt orket ikke gå Da var det en av de som trodde han kunne gå, som sa kom her sett deg her, så skal jeg gå. Vi var sammen med ham et års tid, men så døde han, gutten fra Mo i Rana.

Var så utrolig, i det ene øyeblikket var russerne så utrolig snille og plukka tyttebær, i det neste stakk deg i rompa med bajonetten. Var slike kontraster. Vi ble lesset av et sted. Var andre russiske sårede der.

SS-runer

Russer kom bort, peker på disse SS-runene. Spør hva det er. 44? Nix, sa jeg, SS! Da rygget han tilbake, fløy tilbake til de andre kameratene, det er SS-soldater, kom bort og sa karosj, SS karosj. Betyr bra soldater. Fortalte da om alle heltedådene sine. Ene hadde skutt ti tyskere, den ene var SS og han var så stolt av det. Hadde tre fire klokker på hver arm. Stod respekt av SS hos russerne, i 44.

Lastebilen kjørte til svær tømmerbygning. Der ble vi lesset av. Mistet håret, frisør med klippemaskin barberte oss på hodet. Barbert overalt. Fryktelig lusete, det var lus overalt. Det var første skikkelige avlusing. Ble puttet ned i bunker. Lå i hvite laken og senger. Kom en lege. Han uten ansikt døde der. Holdt ikke ut lenge. Lå der en dag. Hørte bulderet fra fronten. Skjønnte at en offensiv var på gang. Be så mange sårede russerer til slutt at vi måtte ut.

Vi ble sendt over til annen bunker, der det hadde vært potetkjeller. Det luktet fælt. Ikke noe laken, men vi fikk et ullteppe. Lå der, hver morgen kom en sykesøster med noe mat, som regel suppe og tørt brød hver morgen og kveld. Vaktpost, rekonvalesent som satt i døråpningen og skulle passe oss. En var en gammel type, var så forbanna, skulle henge Stalin, Churchill, Roosevelt og hele gjengen, så han kunne reise hjem. Var lei av krigen.

Endeløse dager

På sykestua

Vi huserte der 14 dager, såret begynte å gro. Verket forferdelig i ryggen av skuddsåret. Tok armen bak for å kjenne, plutselig handflaten forsvinner inn i høl i ryggen. Kjenner bare spisse kanter av ribbeinet. Kjente ikke noe smerte. Da ble jeg litt redd, husker jeg.

Vi var bare nordmenn nå. 18-20 stykker kanskje. Plutselig begynner han ved siden av, nordlending, hadde hele beinet full av splinter, å skrike forferdelig. River av bandasjen, tyter ut fluemark. Hele beinet kravler. Hyler og skriker. Vaktposten ser det og løper, roper sanitare. Da kommer en sykesøster ned og ser på det levende beinet av mark. Holder seg for nesa, lukter fælt. Da ble det litt orden, en lege kom, hun hadde vel antagelig rapportert. Vi fikk en og en nye bandasjer. Vi var antagelig bortglemt.

Armen min skulle gipses, men hadde grodd så gærnt. Den måtte brytes opp igjen, og det var ikke så festlig. På grunn av at det var så vondt, hadde jeg den lute holdningen, så hadde surret gipsen på det. Kunne ikke rette meg opp igjen senere, gikk med krum rygg i en måned. Såret i ryggen kunne de ikke gjøre noe med, det bare fortsatte å verke. Gipsen i ryggen ble grågrønn. Det luktet døden. Jeg var vant med det, men ingen andre hadde lyst å være i nærheten av meg.

Plutselig kom det masse tyskere og østerrikkere. Hele bunkeren full med 30-40 mann inni der. De kunne fortelle hva som var skjedd på vårt frontavsnitt. Skibataljonen var fullstendig ødelagt. Noen få hadde på slutten rukket slå seg gjennom. Flere hundre var borte. Da disse tyskerne kom, ble det mer orden nedi der, flere av dem hadde beina i orden. De organiserte, feide golv og sånn. En lege kom på besøk en gang i blant, snakket svensk. Han kunne ikke gjøre så mye, bare skifte bandasje og se åssen det stod til.

En politruk kommer og skulle belære oss. Leste opp forskjellig på gebrokkent tysk. Fortalte om den seierrike røde arme som gikk frem, hvordan det gikk framover. Fikk da høre om kuppet på Hitler.

Sendt videre

Sånn gikk dagene. Et par til døde, en ble nesten slått ihjel av vaktene, var i ørska, tisset ut av senga, vekten tålte ikke det og denget ham. Tysker, hadde fått skutt nesten hele leggen. De friskeste ble friskmeldt, skulle ut og arbeide. Halvparten av oss nordmenn. Så de gikk ute og feide, bar ved. Plutselig var de borte, det het seg at de var sendt til en fangeleir. Bare en av dem traff jeg igjen, de andre døde.

Vi andre som var hardere såret kom på buss, ble kjørt ned til jernbanestasjonen der Murmanskbanen gikk, gikk inn i kuvogner, kjørt sydover til fangeleir. Førti mann inni en sånn vogn, lå oppå hverandre. Jeg hadde god plass, ingen ville være i nærheten av meg, sånn som det lukta av meg.

Kom til en liten by som het Slaropovist. Var masse fangeleire der. Ble lesset av. Kom til såkalt krigsfangelasarett. Traff mange finner der. Senere har hørt på TV om finske krigsfanger som forteller at de hadde vært der. Der var vi utover høsten. Da kom også alle dødsfallene.

Nordnorske fiskere

Traff der to norske fiskere. De hadde blitt tatt til fange utpå feltet, plutselig hadde det kommet en russisk ubåt, tatt dem til fange, senker fiskebåten, og dradd til Murmansk. Disse to var syke og lå på lasarett. Traff også en 80-åring. Hadde bodd på en av øyene i Varangerfjorden. Russerne gjorde strandhugg og tatt med seg alle sivile. Besøkte ham, han var så bekymret for en kopp med havregryn som stod igjen på bordet da han ble tatt. Lurte på åssen det gikk med den havregrynskoppen. Jeg sa at det sikkert var gått bra. Trøstet ham. Han døde julaften 44. Da var jeg nede og besøkte ham. Da var han så tynn, så tynn...

De andre to fiskerne vet jeg ikke hvor ble av, regner med at de strøk med. De kunne fortelle at det var en norsk koloni i Murmansk. Mange ble vervet for å kjempe som partisaner. Mange meldte seg for å kjempe på russisk side, for ikke å komme i fangeleir. Nevnte noen navn. Kom borti han Hari også, som har skrevet bok, men det var senere. Rotter og likhauger Der lå vi og forsøkte bli bra. Fryktelig mange som døde. Stort sett lungebetennelse og tyfus. Begynte å bli kaldt. Russerne gikk utenfor og knirket, måte være 20 kuldegrader. Disse døde skulle bæres ned i kjelleren, men det var kaldt, så sanitetene bare bar dem ut i trappeoppgangen og stablet likene opp på hverandre. Der lå de.

Det var så fryktelig mange rotter som forsynte seg av likene. De kom oppover og oppover. Kom oppi sengene og snuste på oss. Svære beist. De russiske sykesøstrene, studenter eller noe likt, likte jo ikke dise rottene, så fikk de beskjed om at likene skulle bæres ned i kjelleren, hvorfra de skulle fraktes vekk med hest og vogn.

Men sanitetene syntes det var tungt å bære dem ned, gikk bare bort i trappeoppgangen og dyttet dem ned sjakten, var en spiraltrapp som de kastet likene ned i. Der lå de hulter til bulter på gulvet. Så disse likhaugene da jeg gikk til latrinen. Var så mange rotter der, at likhaugene virket levende, kunne ikke være mye igjen å begrave av dette her.

Rotter og likhauger

Der lå vi og forsøkte bli bra. Fryktelig mange som døde. Stort sett lungebetennelse og tyfus. Begynte å bli kaldt. Russerne gikk utenfor og knirket, måte være 20 kuldegrader. Disse døde skulle bæres ned i kjelleren, men det var kaldt, så sanitetene bare bar dem ut i trappeoppgangen og stablet likene opp på hverandre. Der lå de.

Det var så fryktelig mange rotter som forsynte seg av likene. De kom oppover og oppover. Kom oppi sengene og snuste på oss. Svære beist. De russiske sykesøstrene, studenter eller noe likt, likte jo ikke dise rottene, så fikk de beskjed om at likene skulle bæres ned i kjelleren, hvorfra de skulle fraktes vekk med hest og vogn.

Men sanitetene syntes det var tungt å bære dem ned, gikk bare bort i trappeoppgangen og dyttet dem ned sjakten, var en spiraltrapp som de kastet likene ned i. Der lå de hulter til bulter på gulvet. Så disse likhaugene da jeg gikk til latrinen. Var så mange rotter der, at likhaugene virket levende, kunne ikke være mye igjen å begrave av dette her.

På isolat

Plutselig ble jeg dårlig, det var nyttår, fikk høy feber, avføringen var full av blod. Det var dysenteri. Det var det de fleste døde av til slutt. Skulle til isolat, på toppen av bygningen. Svært loft, lå 150 mann, det var liksom de som skulle dø, der var det var stønning og bråking, fullt av folk på gulvet. Kunne ikke gå med underbuksene lenger, var så våre som det, fløy på latrina, så det ut som kuer på sommerbeite med drittklatter nedover lårene, var slike tilstander at jeg får ikke sagt det Hadde friskere fanger som kom opp og byttet mat for småsaker. Tok maten vår.

Vi orket ikke, tenkte bare på drikkevann, drømte om fjellbekker og isbreer. Tenkte at jeg skulle ende mine dager der oppe. Men så var det en av sanitetene som fløy omkring, han

plystret på Fruhlingsrauschen. Mine foreldre var glad i musikk, de var musikere. Jeg kjente Sinding og Frühlingrauschen. Snakket finsk, trodde jeg. Jeg ropte på ham, du synger finsk sa jeg, du er finne? Nei jeg er ikke finne, estlender. Du snakker finsk sa jeg. Nei. Sa han, finsk er dårlig estisk.

Han hørte at jeg var nordmann, og ble interessert. Sa at her kunne jeg ikke være, her ender du dine dager. Det første du må gjøre er å spise opp maten. Det er dårli mat, hirsegrot og svart grøt. Du må true deg til å spise maten, det går rett gjennom, men noe blir hengende igjen. Han kom til meg hver morgen, satt hos meg. Hvor det ble av ham vet jeg ikke. Han fortalte at han ble tatt til fange ved Narva, de var tre stykker, to ble skutt med en gang, men han fikk lov å leve.

I fangeleir

Det var februar, tredve-førti kuldegrader. Vi satt der og ventet, en forhutlet haufen, på vaktpostene skulle komme. Kom to vakter med maskinpistoler og pels, og hadde det varmt og godt. Vi hadde bare våre tynne tyske uniformer, det var 35 kuldegrader. Så bar det avgårde. I noen særlig form var vi ikke. Det var et godt stykke å gå til leiren. Vi så den et stykke borte, i lysskjæret fra lyskasterne. Kom fram, ble sluppet inn, men stod lenge utenfor. Vaktene skravlet først, skulle ta seg en røyk, vi stod der og trampa og froys.

Den tyske ledelsen kom, to tidligere tyske offiserer. Den ene var leirkommandant, den andre var stedfortredende, og de tok oss inn. Det gikk bare på fornavn, leirkommandanten het Emil og den andre Kurt. Emil tok med seg de arbeidsføre. Kurt tok med seg de invalide, jeg var med der. Førte oss til brakke med invalide. Kom til brakke fem, lå der i tre etasjer over hverandre. Der ble jeg kjent med disse såkalte Freies Deutschland folka. Det var en organisasjon av tyske krigsfanger, som ble dannet av Seidlitz og de som ble tatt til fange i Stalingrad. Hadde dannet Bund deutscher Offiziere og Freies Deutschland. Det var kommunister og overløpere som nå skulle kjempe for et fritt Tyskland.

De fikk toppstillinger inne i leiren, de var på kjøkkenet, i bekledningskammeret, hadde kulturgrupper osv De skulle drive opplysning av fangene. De gikk i finere uniformer. Brakkesjefen var FD, jeg måtte melde meg. Lå i tredje etasje på toppen. Midt på natten kommer en og sier du skal ut til Bruno. Han ser på meg, sier at du har fine bukser, pullover og gode sko. Du kan ikke gå med slikt, du som er syk. Nå må du vise solidaritet. Det ordet hater jeg den dag i dag. Du må gi fra deg disse tinga til en som skal arbeide i kulda. Det kan du ikke være bekjent av. Nei, nei sa jeg. Måtte da kle av meg de fine klærne.

Så ut i brakka igjen. Sidekameraten sa til meg; nå tok Bruno fra deg de fine klea. Må vise solidaritet. Men jamen sa jeg smør. Han hjelperen til Bruno fikk klærne mine. Ikke noen arbeider ute som fikk de klea. Fikk nok av ordet solidaritet. Sammen med ordet sosialisme er det to ord jeg hater den dag i dag. Det stod masse slagord i leiren, "Med den røde hær for sosialisme". Masse vås. "Den som ikke arbeider skal heller ikke ete".

Det var liksom min første dag i fangeleir.

Kontraster

Siden jeg var invalid, tilhørte jeg gruppe fire. Hver måned måtte vi til legesjekk, måtte kle oss nakne, og posere foran en lege. Det var ofte kvinnelig leger, og de syntes dette var morsomt, å se oss posere og klype oss litt. De bedømte hvilken arbeidsgruppe vi var i. Hadde du flekk på rumpa, kom du i gruppe en med det tyngste arbeidet. Var du litt magrere, kom du i gruppe to med litt mindre arbeide. Gruppe tre utførte leirarbeid, mens fire var invalidene. Her behøvde man egentlig ikke gjøre så mye.

Vi var hele tiden sultne, det store spørsmålet var å komme i jobb på kjøkkenet, som potetskreller. Få noe mat. Var så sulten at jeg kunne gå på veggene. Spiste snø og is. Var en på bekledningskammeret som skulle ha et par mann til hjelpe seg med å sortere klær. Der ble jeg med, for jeg kunne jobbe med en arm. Var en tysker som het Hermann, vi tre drev og

sorterte pels og frakker.

Der fant vi en haug med rottespiste lik under pelsene. De så ikke ut, grønne og fæle. Høl overalt, der rottene spratt ut, innvoller som rottene hadde forsynt seg av. Øynene lå som knuste drueklaser nedover. Kjønnsdelene var spist opp.

Måtte melde fra om at vi hadde funnet en del lik. Sanitetsmannen var spanier, hadde kjempet i den røde arme i Spania, deretter forflyttet til Russland for å kjempe videre på den røde siden. Disse spanierne var på den ene eller andre måten havnet i fangeleir som oss. Han sa -boff, dette var noen finner vi glemte igjen. Det må vi få se å få ordnet med.

Var liksom sånn rot der, fikk jobb hos kameraten på bekledningskammer. Alte Fritz kalte vi ham. Snakket flytende russisk. Gammal skrukkete soldat. Fortalte at han hadde vært med i 1.verdenskrig, og tatt til fange i 1916, satt i Moskva, var adelen der. Feiet gatene der, fikk da mat av adelsfruene. Kommet hjem i 1920. Fire år.

Var hos Alte Fritz, fikk muligheter til mer mat, fikk mye ekstra. Var kommet liksom i smørøyet. Kunne plukke ut de fineste klær til oss selv, men særlig til offiserere, som ville ha pene uniformer. Fra major og oppover trengte de ikke arbeide. Da hendte det at de stakk til meg en brøskalk når jeg ga dem en jakke.

Hadde det ganske bra, begynte å tenke litt, politisk. Fritz fikk avisen Freies Deutschland utlevert. Kunne lese om disse fæle fascistene, og hvor flinke og snille russerne var. Der husker jeg godt en artikkel om Universität des Lebens. Glemmer det aldri, står spikret fast. Et livets universitet. En hadde skrevet at fangenskapet virket som Livets universitet. Her lærte du livets harde virkelighet. - Her dør hundrevis om dagen, Hermann fnøs av dette. Paradokser.

Sommeren 45 ble leiren fylt opp.

Krigen er slutt

Hvordan vi opplevde krigens slutt. 9.mai fikk vi vite at krigen sluttet. Det var en morgen på oppstillingen, kl 6 eller 7 måtte vi ut og stille på appellplassen. Da skjønnte vi at noe var i gjære. Soldatene var opprømte, skjøt i luften og salutterte. Fikk høre at krigen var slutt. Dönitz hadde skrevet under kapitulasjonsavtalen. Vi var glade, omfavnet hverandre, sa at nå kommer vi snart hjem. Særlig glade var de som tilhørte østsiden, som var okkupert av russerne. De mente at de kom først hjem. Senere spilte ikke det noen rolle.

Som følge av at krigen sluttet, kom store mengder soldater, kapitulanter. De kom marsjerende inn i leiren, vi var ca to-tre tusen mann. Leiren rommet 14 000 mann. Da kom de marsjerende i fulle uniformer, vi gamle krigsfanger stoppet opp, ropte hei. Hvor er dere tatt til fange? De fnøs bare, de var ikke latt seg ta til fange. De var kapitulanter og skulle behandles på en annen måte enn oss.

Vi lo av dem, skjønnte at de gikk i samme bås som oss. De gikk og spradet, slo hæla sammen for underoffiserer. Hilste og greier Vi syntes det var latterlig

Så ble det oppstilling, første rekke fem meter fram, neste rekke to meter osv Så sto de der, disse kapitulantene. Så var det henda i været, gikk russerne rundt og pellet klokker og ringer, lightere. Hadde putevar med seg som de samlet i. Vi tittet på de russiske offiserene som fordelte sakene seg imellom. Knipset med ligheterne som småunger.

Vi måtte le av disse folka. Da var det ikke kapitulanter lenger, de skjønnte at det var fanger som oss. Det ble ikke mer gnisinger der.

Agitatorer

Plutselig begynte det å komme nye folk inn, sivile. Vi lurte på hva det var. Var

konsentrasjonsleirfanger. Vi spurte hva all verden. Etter som røde arme gikk innover og befrikk konsentrasjonsleirene, ble alle de som tilhørte vesten sendt vestover, og de andre sendt østover, til oss. Vi hadde 150 jøder som hadde sittet i tyske konsentrasjonsleire. I begynnelsen skulle de være bedre, hadde opplevd fascismen på det grusomste. Skulle liksom ta oss, særlig de som hadde vært i SS.

Var en agitator der, som hadde sittet i Brandenburg utenfor Berlin, han kjente igjen en av fangevokterne, en unterscharfuhrer jeg jobbet med på vaskeriet. Skulle holde foredrag for oss om kveldene, hvor forferdelig de var disse leirene. Så sa han plutselig til meg at Quisling ble skutt to dager siden Ja, ja sa jeg, det var ikke mer enn ventet. Tenkte ikke så mye på det, jeg hadde annet å tenke på, skulle overleve. Traff igjen denne agitatorene seinere, da sa han at han nok overdrev fælt, var ikke bedre å være her i Russland enn i Tyskland, stort sett det samme.

Årene går

Hjem?

Rett før jul begynte hjemtransportene. Vi ble satt opp på hjemtransport. Vi nordmenn og dansken var på listen. Vi var glad, slo ihjel tida fikk egen brakke.

Så skulle vi ned til toget, kom dampene inn med kuvogner, vi ble lest opp, han ene nordmannen og dansken. Men da kokken og jeg skulle leses opp, var det to andre navn der, polske. Disse obereschlesierne som bodde i grenselandet til Polen var tyskere under Tyskland og polakker under Polen, vi kalte dem bare wasserpolakker, vi kunne ikke stole på dem, de forsøkte alltid å ta oss. Det var disse polakkene som hadde ført listene, hadde ført inn sine egne i stedet for oss.

Vi sa at vi skulle være med toget, nei, nei, dere skal være med neste, sa de. Vi måtte rusle slukøret tilbake til leiren. Jaja det går alltid en transport i morra også, tenkte vi. Men det skulle bare ta ni år før neste tog gikk.

Døden herjer

Jeg jobbet i kjøkkenet der, vi fikk inn varer, en gang kom svære lastebillasser fulle av klover og hestehoder. Så og så mange tonn, skulle være så og så mye kjøtt til hver fange. Men var ikke mer enn halvparten som var spiselig.

Fikk en flekkfeberpedemi. Da døde det flere tusen. Lusete var vi jo alltid. Etter som fangene kom, var det nokså trangt i brakkene. Lå i tre etasjer. Etter at du hadde vært ut på latrina om natta, måtte du bare ta peiling på hvor du lå, og så måtte du krabbe opp der og huske sånn og så kom du innimellom to personer. Lå bare på planken, hadde ikke madrasser eller ulltepper.

Etter tre måneder var det så glissent at du kunne ligge på kryss op tvers, var ingen tredje etasje lenger. Var så mange døde. Det var lusa Var det en som fikk flekkfeber, ble han på venstre side og han på høyre side avluset, mer gjorde de ikke. Veldig få som overlevde. Hvis de gjorde det, hadde de noen skavanker, tunghørthet eller noe slikt.

Husker disse kjerrene som dro ut med likene, i haugevis, slik du ser i bilder fra tyske konsentrasjonsleire. Men her var det andre som døde.

Merkelige skjebner

Det het seg at vi skulle reise hjem. Ble sendt på tog. Kom til en mønsterleir i Moskva. Samlet nordmenn og dansker, traff ti nordmenn der, hollendere, belgere, og et par engelskmenn.

Viste seg at de var journalister som var tatt til fange i Berlin. Det hadde kommet en fangekolonne med tyske soldater forbi, to manglet, og så hadde vaktpostene gått ut på fortauet og tatt de to engelskmennene med seg, revet i stykker passene deres og putta dem med.

Nå skulle vi reise hjem. Var veldig glad. Var nå i 47. På kuvogner igjen, transport sydover og sydover. Kom til en by som het Karkow. Ble sendt inn i en treskeverkfabrikk, der var det tyskere som så ut som dødnings alle sammen. Der hadde de det fælt. 1947 var også den hungersnødsperioden i Ukraina, dårlig med mat, selv blant russerne.

Der på den treskeverksfabrikken jobba jeg da til 49, da skulle vi hjem, endelig, ble det sagt. Nå gikk det vestover, forbi Poltava. Men kom til Kiev, ble lessa av igjen. Ny leir. Der traff jeg andre nordmenn. Der var det bygningsarbeid. Måtte jobbe på bygg.

Jeg hadde ung polsk jøde som håndlanger. Hans historie; de var fra Warsjava. Da tyskerne kom nærmere, bestemte de seg for å flykte, han og moren og søsteren pakket alt i bilen. Dro østover og rett i armene på russerne. Alle polske jøder ble puttet i leire av russerern. De kom til Ural, i en gruveleir. Faren måtte ned i gruva og jobbe, barna slapp det, var oppi leiren. Moren og faren holdt ikke ut mer enn to-tre måneder, var et slit uten like. Han fortalte at ingen holdt ut lenger enn 6 måneder i den gruva. De var jøder. Disse to barna ble sendt hit og dit, havnet i 1949 i Kiev sammen med krigsfanger. Søstera jobbet i sanitetsstua, broren jobba sammen med meg. Pratet mye sammen. Han snakket godt tysk.

Var i Kiev til 1951, begynte da å få lov å skrive hjem. I 48 fikk jeg forresten et enslig brev hjemmefra. Hvorfor det kom, vet jeg ikke. Min far fortalte at alle levde, at jeg hadde fått ny bror, født i 45, at alle var friske. Det var alt.

I 51 fikk vi lov å skrive hjem. Fikk et standardkort. Vi kom inn i et rom hvor det satt en russiske vakt, fikk utlevert kort og penn, måtte ikke skrive noe negativt, bare at jeg lever og har det bra.

Varulvene

Hitlerjugend skulle danne såkalt werewolf, en undergrunnsbevegelse. Var guttunger på 12-13 år. 14-åringenevar allerede utkalt til hæren. Skulle bygge bunkere og ettersom russerne kom inn, skulle de sabotere. Ble aldri noe av, fordi nederlaget var så totalt. Men disse guttene på 12-13 år som hadde vært med, ble plukket ut og angitt av tyske kommunister og sendt til Russland. Et par ble jeg gode venner med, en fortalte at han ble tatt på skolen. Moren hadde ant at det var noe, og det siste han så, var moren som kom løpende etter bilen. Da var han 13 år gammel. Ble sendt til Sibir, unge gutter, fordi de hadde vært med i HJ.

Nye forhør

Mens vi var i Charkov, var jeg i en såkalt sykeleir. Alle de syke ble sendt i en bestemt leir. Jeg hadde da etter hungerskatastrofen var jeg veldig langt nede. Veide bare 45 kilo, så ut som et skjelett, var bare slike skjelett der. Så ut som levende muselmenn. Veldig stor dødelighet. Der hadde jeg det siste NVD forhøret, veldig snedig hvordan de forhørte oss, allerede fra første gang. Hver gang vi kom inn, fikk vi trykt en blyant og et papir i hånden. Skriv Lebenslauf (levnetsløp), fortelle hvor en var født, hvor en hadde kjempet, hvilke enheter osv. Halvt år etter på hentet de oss igjen, skriv Lebenslauf, sammenlignet de om det stemte. Kunne gå et år, plutselig midt på natten kunne de hente oss igjen, med denne skarpe lypspera, skriv Lebenslauf.

Forsøkte å få meg ut på glattisen i Charkow. Har du ikke vært med på noen grusmheter da,

sa han. Nei, sa jeg, har ikke vært det. Hvis du tenker etter sa han, har du sikkert det. Kokken kom med deilig mart, stekt flesk og poteter. Sitter der og spiser. Luktet så godt at jeg kunne solgt sjela mi. Vil du ikke ha da, sa han. Gjerne det, sa jeg. Men fortell først, hvilke grusomheter har du vært med på? Men jeg har ikke vært med på noen! - Da får du ikke mat heller Slik forsøkte de å gå en på glattisen Vet at det var en danske falt for det, begynte å dikte i hop, at han hadde skutt noen. Etter 14 dager med dobbel forpleining, kom de og hentet ham...

Fem minutters dommene kom i 48. Russerne hadde avtalt med de andre allierte at alle krigsfanger skulle hjem før januar 49. Det ble ikke noe. I desember kom de og dømte oss. Leste opp navnet, du dømmes til 25 år for å ha støttet den fascistiske hær og sånt rart noe. 25 år i Sibir og vekk med deg. Jeg hadde heldigvis W og kom langt ut i alfabetet, og før de kom til W sluttet de, skjønnte at det var ikke noe vits vi. Vi russere gjør som vi vil likevel. Vi beholder våre krigsfanger vi. I 1950 husker jeg Wisinski i radio i FN sa at nå var alle krigsfangene sendt hjem. Bare krigsforbrytere var igjen. Der satt vi en leir, flere tusen mann, og hørte at over natten var vi blitt krigsforbrytere.

Hjemover

Endelig!

I november 53 fikk jeg vite at nå skal du reise hjem. Vi fem nordmenn som var igjen. Første vi gjorde var å pugge masse adresser til de tyskere som var igjen. Personlige klær kunne vi ta med, noen hadde tjent penger, jeg hadde fått sydd bukse og fått sko. Kom inn i et undersøkelsesrom, under overalt for skjulte ting.

På buss ned til stasjonen, inn på jernbanevogn. Hadde med en russisk offiser som reisefølge.

Treffer Otto Larsen, en kommunist som hadde sittet i fangenskap og en kvinne Randi Samuelsen, som var tatt til fange i Wien. Hun var forlovet med en tysker og sendt til Sibir. Kom hjem med oss. OL har skrevet egen bok om sin historie. Jobbet for russerne som spion, kom over russergrensa og satt fast, mistenkt for lå ha lekket til tyskerne.

Vi var sju stykker som kom inn på det nye europeiske toget, med plysj seter, var rene himmelriket. Nå skjønnte vi at det bar hjemover.

På by'n i Berlin

Kom til Berlin, ble mottatt av den norske militærmisjonen. Fikk sitte i privatbiler, så en scooter for sørste gang, skjønnte ingen ting av hva det var for noe rart. Så at bilene hadde blinklys, sist jeg så en bil, hadde de retningsvisere. En av oss sa, se så smarte de er blitt nå, nå blinker de i stedet for den dumme retningsviseren som alltid hang seg opp.

Kom til norske militærmisjonen. Vi ble sett på som skurker, selvfølgelig. Vi fem frontkjempere ble låst ned i kjelleren, mens de andre to fikk egne rom oppi ambassaden.

Da nordmennene gikk hjem, kom den tyske vaktmesteren og låste oss ut, vi opp på kjøkkenet og fikk smørbrød og kaffe Tok ossmed utpå byen, fløy rundt i vattklærne våre, var på bierstuben og slikt. Tyskerne var så interesserte i oss, for alle tyskere hadde en eller annen slektning som var blitt borte i Russland, lurte på om vi kjente den og den.

Da vi kom til Kornsjø, kom sivilpolitiet og spurte om vi hadde imot å gå av på Moss, var noen som skulle motta oss på Østbanen, med blomster og velkommen hjem, de ville vel ikke risikere noe.

Norge - i fengsel?

Sivile biler kjørte oss rett på Viktoria Terrasse, alle var bare hyggelige, skulle forhøre oss litt. Hvor skal dere, spurte de. Jeg skal bo hos familien min i Oslo. Nytt kontor, var visst Labe Lund, skulle utferdige straff. Leste opp. Mye gærnt du har vært med på da, sa han. Men kjære deg sa jeg, dette er i 44 og da satt jeg i russisk fangenskap da det skjedde. Skjønte at det var mye rart som de putta på oss falne frontkjempere. Han sa ja, kan ikke skjønne annet enn at du har vært på noe gærnt, men det er greit, du kan reise hjem.

Sto to karer utenfor og ventet. Du må hilse på din bror, sa han. Der sto en voksen kar på 18 år. Jeg hadde ikke sett min bror siden han var 8. Nei, sa jeg, du er ikke min bror. Han ble så fornærmet fordi jeg ikke kjente ham igjen. Kom hjem, sendt til mind foreldre, hadde startet vaskeri i Molde. Hadde fått en ny bror, født i 45. Tapet av meg hadde vært så ille, men da de fikk vite at jeg levde, skiftet de navn på ham.

Fikk et brev i posten om at "Deres sak er henlagt med påtaleunnaltelse". Jeg er visst en av få frontkjempere som ikke er straffet.

Etterkrigstid

Hva jeg har lært av livet? At du lever er bare flaks! At jeg overlevde fronten, av hele kompaniet var det syv som overlevde, av oss i fangenskapet var det bare noen få... At jeg har klart meg etterpå uten alvorlige sykdommer og godt humør, er flaks. Jeg har lært aldri å se svart på ting. Ser på de lyse sidene, siden dette har vært tabuemne, fortiden, har jeg holdt kjeft om det, lagt det bak meg. For meg er krigen slutt. Har vært med på noe jeg trodde på. Jeg har sett hvordan sovjet var, er sjeleglad for at vi ikke fikk det systemet hit til Norge og jeg kan bare si at vel, vel vi tapte krigen, og da har du ikke noe du skulle ha sagt. Vi får glemme det. Giftet meg inn i jøssingfamilie, de har godtatt meg, prater aldri om krigen.

Men den siste tiden har vært vanskelig. Jeg var vært godtatt overalt, gamle klassekameratermet er kommet sammen, hjemmefrontkamerater. Godtatt hverandre. Men etter den holocaust filmen i TV har det hardnet til. Vi har fått skylden for noe vi ikke har gjort. Det synes jeg er så urettferdig. Blir kollektivt dømt for noe vi ikke har gjort.

Jeg har aldri vært nasjonalsosialist. Har vært tyskvennlig, fordi jeg har familie i Tyskland. De fleste ble drept i Dresden. Har ennå en kusine i Tyskland, hun er halvt jødinne.

Da jeg kom hjem, var jeg nokså rotløs. Bodde først hos mine foreldre. Trivdes ikke på et lite sted som Molde. Alle glodde på meg, der kommer han som har sittet i Sibir. En dag jeg går på gata, ser jeg inni et kontorlokale folk stå i kø og kikker ned i gata, peker på meg, og sier der går han russerfangen eller hva de nå sier.

Reiste til Oslo. Min bror hadde ikke det bedre selv, han fikk aldri jobb etter krigen, de fleste frontkjempere måtte begynne for seg selv. Han var handelsmann og trengte hjelp. Det var en god skole, jeg kom i kontakt med folk, kunne lære å snakke, ikke være redd. Skjønte at det sto ikke skrevet i panna mi hva jeg var for noe. Jobbet hos han i flere år.

Gjensyn med gamle fangekamerater

Har av og til Treffene i Tyskland, med krigsfanger fra den siste leiren, i Kiev. Har truffet igjen mange igjen av de tyske fangene jeg satt sammen med. Er koselige sammenkomster. De fleste har gjort det godt.

Hva vil du bli husket for?

At jeg har vært en god far og oppdradd mine barn ordentlig. Håper de setter pris på det.

Nordmenn i russisk fangenskap

Sivile

Etter den tyske okkupasjonen av Norge var det flere norske kommunister som valgte å flykte over til Sovjet. De var klar over at det tyske politiet satt med lister over norske kommunister og kunne slå til mot dem når de ville. I september 1940 seilte en skøyte med 48 personer fra Viberg over til Sovjet, hvor alle mennene øyeblikkelig ble satt i fengsel.

Flere nordmenn fulgte etter, og ved årsskiftet 1940/41 var det 70-80 nordmenn som hadde dannet et lite samfunn i Murmansk. De fleste mennene gikk inn i russisk militærtjeneste etter at Sovjet kom i krig med Tyskland.

I januar 1942 ble tre norske fiskere tatt av en russisk ubåt utenfor Gamvik i Finnmark. Sjarken deres drev til havs, mens fiskerne ble værende i ubåten til den var ferdig med toktet sitt. De ble deretter tatt inn til Murmansk og fengslet*

*Det er sannsynligvis disse fiskerne Wolfgang traff på i fangeleiren i 1944.

Flere fiskere og mannskap og passasjerer på fartøy som trafikkerte Finnmarkskysten ble etter hvert oppbrakt av russerne og tatt med over grensen.

Militære

Av de over seks tusen norske soldatene som kjempet på Østfronten, ble nærmere tusen drept, og mange tatt til fange og havnet i russisk fangenskap. Flere døde i fangeleirene, men noen kom tilbake. Det var få som ble værende der i så lang tid som Wolfgang.

Frontkjemperne og Waffen SS på verdensveven

Det er mulig å finne en god del informasjon om Waffen SS og de europeiske frivillige på verdensveven. Noe er lagt inn av forskere, og annet stoff av amatørhistorikere og generelt interesserte i emnet. Kvaliteten vil derfor variere. Men som ellers når det gjelder verdensveven, er det bare å dukke inn i materialet og sile informasjonen som best man kan.

De europeisk frivillige

Nordmenn i tysk uniform

Norske websider med informasjon om de ulike norske enhetene og hvor de kjempet.

Landssvikere får tysk krigspensjon

Svenska frivillige i Finland

Frikorps Danmarks historie

The Freikorps Danmark

Danske retsoppgøret

Danske retsoppgøret

Finlands vej til freden

Danish soldiers in WWII

Finnish volunteers of SS-Division Wiking

En bok

Flamen an der Ostfront

The history of the Flemish volunteers in Waffen-SS units on the eastern front. Focused on the war history of the SS-Freiwilligen Legion Flandern.

Historien til de belgiske frivillige

Frivillige fra andre europeiske land

Role of the SS

Das schwarze Korps

SS-veteraner samlades i Tallinn

Waffen SS – historien til de enkelte enhetene

Wiking

Historien til divisjon Wiking, hvor mange norske frivillige deltok

Das Reich Home Page

Waffen SS

Hitler's Second Army: The Waffen SS - bokanmeldelse

Waffen SS background

Ranks

Criminality of Groups and Organizations Et kritisk blikk på SS

SS Standartenfuhrer Joachim Peiper Vi følger skjebnen til en Waffen-SS offiser

Largest Uninvestigated Pool of Accused War Criminals

Live Undisturbed in Canada Wiesenthal-senteret beskylder tidligere Waffen SS

Verveplakater for Waffen SS

Munin Der Freiwillige Medlemsblad for tidligere WaffenSS soldater

Nazi Paramilitary Groups: SA and SS (- 1933) Framveksten av SS og SA i Tyskland fram mot Hitlers maktovertagelse

Einsatzgruppen Stoff om de beryktede Einsatzgruppene som tilhørte vanlig SS

The SS Einsatzgruppen

Ordnet norsk oppgjør, blodig fransk hevn Rettsoppgjøret etter krigen

Samrørets fiendebilde (frontkjempere)

Rettsoppgjøret - var det rettferdig

Naziskandale i Bundeswehr (Waffen SS)

SS - Frauen